

EU ställer nya krav på tränarens kompetens

Inom ramen för EU-samarbetet håller en gemensam utbildningsstruktur för idrottssektorn på att utvecklas. Den bygger på gemensamma överenskommelser om olika kompetensnivåer för tränare. Syftet är att stärka tränarkompetensen i Europa. Tränarna ska även kunna få sin kompetens synliggjord och prövad.

Per Gerrevall
Professor
Institutionen för pedagogik,
psykologi och idrottsvetenskap,
Linnéuniversitetet

Carl Axel Hageskog
Professor
Institutionen för pedagogik,
psykologi och idrottsvetenskap,
Linnéuniversitetet

ÅR 2007 PUBLICERADES inom ramen för det europeiska samarbetet en vitbok om idrott. Det överordnade målet är ”att tillhandahålla en strategisk orientering för idrottens roll i EU, att inleda en debatt om specifika frågor, att göra idrotten synligare i EU:s beslutsprocess och att öka befolkningens medvetande om de behov och särskilda förhållanden som kännetecknar sektorn” (1). Vitboken kan närmast beskrivas som en europeisk variant av Riksidrottsförbundets idéskrift *Idrotten vill*.

Förutom att dokumentet betonar vikten av att idrott och utbildning förenas, föreslås bland annat att idrottssektorn ska kunna fungera som ett försöksområde för ”genomförandet av det europeiska systemet för meriter på yrkesutbildningsområdet som syftar till att göra de nationella kompetens- och kvalifikationssystemen tydligare.” (1)

Europakommissionen har därefter gått vidare och i år antagit ett policydokument med titeln *Developing the European Dimension in Sport*. I denna skrift uttalas bland annat behovet av:

”... mer kvalificerad personal inom idrottssektorn. Inom idrotten finns en stor yrkeskunnighet och en mångfald av yrken, och i kombination med den ökade rörligheten inom EU blir det därför allt viktigare att inkludera kvalifikationer på idrottsområdet i de nationella kvalifikationssystemen... Dessutom behövs större insyn när det gäller validering och erkännande av kvalifikationer som erhållits genom volontärarbete och kvalifikationer som krävs för reglerade yrken på idrottsområdet.” (2)

Begreppen kompetens och kvalifikationer används frekvent i det europeiska samarbetet. Ibland används de i stort synonymt, men det är en principiell skillnad mellan dem som är av viktig betydelse för förtydliga. Kompetensbegreppet tar sin utgångspunkt i individer och kan beskrivas som en individs eller en grups potentiella handlingsförmåga i relation till en viss uppgift, situation eller kontext. Kvalifikationsbegreppet tar sin utgångspunkt i verksamheten och handlar om de krav som ett visst arbete eller yrke ställer på en individs kunskaper (3).

I den här artikeln vill vi ge en bild av hur man inom det europeiska samarbetet preciserat kvalifikationskraven för tränare på olika nivåer inom idrottsområdet och diskutera vilka konsekvenser dessa kan få för svenska förhållanden.

Samordning av utbildning i EU

Europaparlamentet beslutade år 2007 och Europakommissionen år 2008 att införa ett gemensamt europeiskt ramverk för utbildning, det så kallade European Qualifications Framework. Ramverket ska med sina kvalifikationsbeskrivningar svara mot kunskapssamhällets krav, främja livslångt lärande och förbättra anställbarhet, rörlighet och social integration för arbetstagare och studerande.

Ramverket består av åtta nivåer, där man med hjälp av så kallade deskriptorer, en form av kriterier, beskriver det kunnande som utmärker respektive nivå. Senast år 2010 ska de olika medlemsstaterna ha kopplat sina nationella utbild-

ningssystem till det europeiska ramverket, vilket leder till omvälvande nationella förändringar.

När det gäller yrkesutbildningar ska de nationella ramverken i sin tur kopplas till ett europeiskt meritöverföringssystem (European Credit system for Vocational Education – ECVET) som ska underlätta för individer att studera och arbeta i olika länder (4). Det ska i likhet med utbildningarna i övrigt vara uppbyggt på målbeskrivningar (learning outcomes) som är organiserade i tydligt beskrivna moduler som var och en ska vara möjliga att bedöma och som ska vara relaterade till det europeiska ramverkets åtta nivåer. Systemet ska börja införas år 2012.

En betydelsefull del i systemet är att varje kvalifikationsnivå ska kunna uppnås antingen genom formaliserad utbildning eller genom informellt lärande, det vill säga lärande som sker i arbete. Som individ kan man alltså samla dokumentation som visar att man svarar upp mot en viss nivå och sedan bli föremål för provning.

Även idrotten harmoniseras

Nu pågår ett intensivt arbete med att samordna enskilda länders utbildningssystem och arbetsmarknad med de europeiska utgångspunkterna. Inom den högre utbildningen har det tagit sig uttryck i till exempel Bolognaprocessen, där gemensamma examenskrav införts på skilda nivåer.

Motsvarande synkronisering sker också inom idrottsområdet, där det är ENSSEE (European Network of Sports Science, Education and Employment) (5) som svarar för samordningen och informerar om verksamheten via European Sport Education Information Plattform (6).

Ett särskilt projekt har etablerats under utvecklingsarbetet för att skapa en gemensam utbildningsstruktur inom idrottssektorn, som baseras i de europeiska ramverken och överenskommelserna. Projektet går under namnet AEHESIS (Alignment an European Higher Education Structure in Sport Science). Det avrapporterades år 2006 i form av förslag till utbildningsstruktur inom vart och ett av de fyra områdena: Idrott och hälsa, Hälsopromotion (Health & Fitness), Sport management och Idrottscoaching (7).

Inom varje område har de ansvariga tillämpat en arbetsmetod som inneburit att man först avgränsat ett område. Inom området har de sedan identifierat några standardyrken, varefter de inom dessa yrken har klarlagt vilka som är de tre eller fyra vanligaste aktiviteterna. När dessa väl beskrivits, omformulerade de varje aktivitet i termer av kompetenser, vilka i nästa steg överfördes till utbildningsmål (learning outcomes). Slutligen har de utvecklat ett förslag till utbildningsstruktur och läroplan för ett av dessa yrken. Denna process har sedermera transformerats till en femstegsmodell, där man tydligare betonar att processen ska bygga på ett nerifrån och upp perspektiv och vikten av ömsesidighet mellan idrotts- och utbildningssektorerna.

Ramverk för tränares kompetens

Inom området idrottscoaching, vilket vi i det följande valt att se synonymt med idrottstränare, har en särskilt utsedd grupp (ECC–European Coaching Council) svarat för utvecklingsarbetet. Det har resulterat i *Convention for the Recognition of Coaching Competence and Qualifications*, vilken antogs vid ett möte i Rio Maior, Portugal år 2007. Konven-

”Nu pågår ett intensivt arbete med att samordna enskilda länders utbildningssystem och arbetsmarknad... Motsvarande synkronisering sker också inom idrottsområdet.”

tionen utgörs av 13 principer och bygger bland annat på erkännandet av ett gemensamt ramverk för tränarkvalifikationer (8).

Ramverket baseras på å ena sidan en analys av vilka olika typer av uppdrag en tränare kan möta och å andra sidan en analys av vilka kompetensnivåer som föreligger.

När det gäller tränaruppdragen skiljer man mellan deltagarorienterat och tävlingsorienterat idrottande, där respektive form kräver sina specifika tränare. Den deltagarorienterade tränaren

Vitboken om idrott var startskottet på ett fördjupat EU-samarbete kring idrottsfrågor. Den kan närmast beskrivas som en europeisk variant av Riksidrottsförbundets idéskrift *Idrotten vill*.

handhar mestadels verksamhet för nybörjare (barn, ungdomar och vuxna) samt utövare som deltar i idrottandet utan att primärt vara inriktade på organiserad tävling och konkurrens. Den tävlingsinriktade tränaren kan vara tränare för talanger och tävlingsinriktade utövare i olika åldrar eller för heltids- och elitutövare.

Den kunskapsbas som tränaren behöver utveckla är indelad i tre områden. För det första behövs kunskap om själva idrotten, vilken inkluderar kunskap om regler och regelverk, utrustning, idrottsanläggningar och tävlingar. För det andra krävs kunskap om de personer som är involverade i idrotten: de utövande, deras eventuella föräldrar, andra tränare eller medhjälpare och så vidare. För det tredje krävs en idrottsvetenskaplig kunskap, det vill säga kunskap om pedagogik, psykologi, biomekanik, medicin, första hjälpen, skadehantering, fysisk aktivitet, träningslära eller dylikt.

När tränarens kompetens sedan formuleras tar beskrivningarna sin utgångspunkt i tre kompetensområden. Det första området "know-how" utgörs av praktiskt utövande (skills), det andra området, "know-what", av praktiskt och teoretiskt kunnande och det tredje, "to-be", av mellanmänniskt, etiskt och professionellt handlande. Fyra kompetensnivåer beskrivs.

Ramverkets fyra kompetensnivåer:

1. Lärlingstränare
2. Tränare
3. Experttränare
4. Mastertränare

Skillnaderna mellan de olika nivåerna baseras på erfarenheter, bredd och djup i kunnandet, på uppdragets långsiktighet och graden av strategisk planering och innovationsarbete. Beskrivningarna som föreligger inom de skilda nivåerna är generella och ska som sådana kunna ha en giltighet över flera idrotter.

Sedan preciseras kunnandet för respektive kompetensnivå uppdelat i *träning* (planera, organisera, genomföra och utvärdera), *tävling* (planera, organisera, genomföra och utvärdera), *management* (planera, organisera, genomföra och

utvärdera) respektive *att utbilda*.

Beskrivningarna inkluderar även *ansvarstagande, eget lärande* samt *kommunikativ* och *social kompetens*.

Lärlingstränaren är främst verksam inom deltagarorienterad idrott. Han eller hon har begränsade erfarenheter av att vara tränare och uppstår inget eget eller mycket begränsat ansvar. Lärlingstränaren kan bistå den mer kvalificerade tränaren och under handledning svara för delar av träningen. Lärlingstränaren ska kunna använda sig av baskunskaperna inom området för att utföra enklare uppgifter, som innebär tillämpning av etablerade regler, rutiner eller strategier.

Tränaren planerar, genomför och följer upp träningspass. Tränaren ska kunna inom begränsade ramar agera självständigt men i ett mer kvalificerat sammanhang vara underställd mer kvalificerade kolleger. Tränaren har tillägnat sig den praktiska och teoretiska kunskapsbas som finns inom området och ska ha god förmåga att kreativt använda sig av denna vid planering, genomförande och utvärdering av verksamheten.

Experttränaren planerar, genomför, analyserar och reviderar långsiktiga träningsprogram. Experttränaren uppstår ett omfattande ansvar för verksamheten och är den som leder assisterande och övriga tränare i verksamheten. Experttränaren har en både bred och djup kunskap inom det specifika fältet och kan utveckla strategiska och kreativa lösningar på de problem han eller hon ställs inför. Experttränaren kan utnyttja och överföra såväl teoretisk som praktisk kunskap i lösningarna och även argumentera för sina ställningstaganden. Härigenom visar experttränaren att han eller hon behärskar den praktiska och teoretiska kunskapsbas som finns inom det specifika området.

Mastertränaren är mycket erfaren inom området och har ett övergripande ansvar för idrottsverksamheten. Mastertränaren planerar, genomför och följer upp verksamheten över flera års sikt och kan, utöver det kunnande som experttränaren visar, även integrera kunskap från nya fält och göra kvalificerade bedömningar.

Mastertränaren kan också utveckla nya färdigheter och nya tekniker, som grundas i den aktuella kunskapsutvecklingen inom området men även i relevant forskning. Han eller hon kan även utveckla och genomföra projekt som ska leda till vidare kunskapsutveckling och utvecklingen av nya praktiska lösningar inom det egna fältet.

Ramverket ska tillämpas under perioden 2008-2011, då man genom att omsätta och pröva detta i nationella förhållanden också ska generera material till en framtida revision av ramverket.

Utfallet av det europeiska samarbetet kommer i sin tur att utgöra ett underlag i ett globalt samarbete kring coachområdet. Den internationella organisationen ICCE (International Council for Coach Education), där den europeiska ingår som en subgrupp, har i maj i år startat ett arbete med att utveckla ett internationellt ramverk för tränarområdet (9).

Konsekvenser för svensk idrott

Om det europeiska samarbetet får genomslag inom idrottsrörelsen, kommer det att leda till att synliggöra och systematisera den kompetens som tränare på olika nivåer besitter. De ramverk som utvecklats är dock generella konstruktioner, som

hittills inte varit förankrade i de kulturella sammanhang där idrotten faktiskt bedrivs. Därför behöver de konstruktioner som föreligger bli föremål för empirisk prövning inom idrottens skilda kulturer. Dessa kulturer är både nationellt färgade och präglade av respektive idrotts karaktär. Även inom enskilda nationer ställs varierande krav beroende på om tränarskapet utövas i mindre kommuner på landsbygden eller i storstädernas förorter.

Tränarutbildning

Den svenska idrottsrörelsen har under lång tid själv svarat för den utbildning som krävts för tränaruppdrag av olika slag. Specialidrottsförbunden och idrottens egen utbildningsorganisation, SISU Idrottsutbildarna, har ansvarat för utbildningen. Därutöver har många kvalificerade ledare även haft en utbildning som lärare inom idrott och hälsa, eller någon annan utbildning som haft mer eller mindre relevans för ledaruppdragen.

De nya kompetensnivåerna som skrivs fram inom det europeiska samarbetet ställer idrottens utbildningssystem inför nya krav. I synnerhet är det hur utbildning ska utformas för nivåerna 3 och 4 (experttränare respektive mastertränare),

I somras tog Landkrona BOIS tränare Henrik Larsson examen i kursen Tränarskap – inriktning fotboll på Högskolan i Halmstad. Krav på utbildning fick världsstjärnan att motvilligt sätta sig i skolbänken förra hösten. Kanske hade en framtida europeisk validering av kompetens befriat honom från tentor?

Referenser

1. Europeiska Gemenskapernas Kommission 391, Bryssel:11.7.2007. s.2-6.
2. EUROPEAN COMMISSION COM(2011) Communication from the Commission to the European Parliament, the Council: The European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Developing the European Dimension in Sport. Bryssel: 18.1.2011.
3. Ellström, Per-Erik Kompetens, lärande och utbildning i arbetslivet: Problem, begrepp och teoretiska perspektiv. Stockholm: Publica, 1992.
4. CEDEFOP The development of ECVET in Europe. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Working Paper, No 10, 2010.
5. <http://www.enssee.eu/ENSSEE/>, 2011-09-25.
6. <http://www.sophelia.eu/>, 2011-09-25.
7. http://www.eseip.eu/index.php?option=com_content&task=view&id=20&Itemid=29, 2011-09-25.
8. http://www.itesce.eu/docs/ECC_document.pdf, 2011-09-25.
9. http://www.icce.ws/documents/ICCE-ASOIF_Joint_Communication_18May2011.pdf, 2011-09-25.
10. <http://www.itesce.eu/>, 2011-09-25.

Kontakt

per.gerrevall@lnu.se
carl-axel.hageskog@lnu.se

som behöver analyseras. De kompetenskrav som skiljer en tränare på de högre nivåerna från dem på nivå 1 och 2 är framför allt strategisk planering, utveckling och utvärdering.

De förändringar som följer av de europeiska ramverken analyseras och omsätts nu inom ett projekt (ITESCE-Improving Transparency of European Sport Coach Education) där, förutom Sverige, även Danmark och Ungern deltar. I projektet har de kompetensnivåer som föreligger inom det europeiska projektet anpassats och försetts med målskrivningar (learning outcomes) som ska ha giltighet utifrån bland annat svenska förhållanden (10).

Inom projektet har även en utbildningsstruktur utvecklats, som innebär att idrottsrörelsens befintliga tränarutbildningar motsvarar nivåerna 1 och 2 i de europeiska nätverken (lärlingstränare och tränare). För nivåerna 3 och 4 krävs en fördjupad utbildning, som förutsätter en samverkan mellan universitet och högskolor och idrottsrörelsen. Exempelvis avser man för svenska tennisförbundets del kräva 120 högskolepoäng (motsvarande två års studier) för att bli experttränare och 180 respektive 240 högskolepoäng för att bli mastertränare. Härigenom avser man ge tränare en utbildning som svarar mot den komplexitet som uppdraget inrymmer.

Validering av kompetens

Vägen till kompetens går både genom utbildning och genom praktisk verksamhet. Det ska därför vara möjligt för utövare som genom sin praktiska erfarenhet förvärvat en gedigen kompetens inom olika områden få denna synliggjord och prövad mot de beskrivningar som ingår i de olika tränarnivåernas kompetensområden. Denna kompetensvalidering behöver kunna göras mot var och en av de olika tränarnivåerna.

Det krävs därför ett utvecklingsarbete som är inriktat på att utveckla metoder och verktyg för att göra denna prövning både innehållsligt giltig och tillförlitlig inom olika idrotter. Dessa metoder och verktyg måste också upplevas ge likartade förutsättningar för utövare oavsett vilken idrott de avser.

Validering av kompetens kommer

också att vara betydelsefullt för tränare när de ska nyttja sin kompetens inom andra verksamhetsområden. Det är inte sällan som man från samhället i övrigt med respekt talar om den ledarutbildning som tränarerfarenheter inom idrotten innebär. Att kunna synliggöra vilken kompetens dessa erfarenheter leder till att utveckla är förstås värdefullt.

Med synliggörandet av kompetens kommer också möjligheten att få tränarens kompetensnivå dokumenterad och därmed också formellt erkänd. I allt högre grad kommer önskemål från förbund och idrotter att kunna erkänna tränarkompetens för olika målgrupper och på olika nivåer. Exempelvis blir det allt vanligare att idrotter auktoriserar (golf, ishockey), certifierar (fotboll, handboll, basket, bowling), godkänner (bandy) eller rekommenderar (innebandy) gymnasieskolor på grundval av den tränarkompetens som finns där. Begreppen för det formella erkännandet kan således variera.

Samverkan med idrottsrörelsen

En särskilt utformad utbildning krävs alltså för framtidens tränare på högre kompetensnivåer. En utbildning som bygger på idrottsrörelsens behov och förutsättningar men som också har den forskningsbas som en yrkesutbildning inom högskolan ska förevisa. Det innebär att det också måste bedrivas relevant forskning och utvecklingsarbete inom de områden som utbildningarna behandlar.

Centrum för idrottsforskning finansierar en del av forskningen inom idrottsområdet. Landets universitet och högskolor bedriver även idrottsrelevant forskning på uppdrag av andra finansierare, bland annat Riksidrottsförbundet. Det finns behov av att utveckla den forskning som kan vara till gagn för kvalificerade idrottstränarens kompetens och utveckling. En sådan forskning skulle må väl av en utvecklad samverkan även med de olika specialidrottsförbunden.

Det anser vi vara en förutsättning för att framtidens ledare ska ha en hög och tillräcklig kompetens inom exempelvis strategisk planering och utveckling, vilket kommer att krävas för att Sverige ska vara en framgångsrik idrottsnation inom tävlingsorienterad idrott såväl som motionsidrott.